

O NOUĂ REFORMĂ DUPĂ UN DECENIU DE MANAGEMENT ACADEMIC

Academician **Gheorghe DUCA**

Președintele Academiei de Științe a Moldovei

A NEW REFORM AFTER A DECADE OF ACADEMIC MANAGEMENT

Summary. It has been 10 years since the implementation of the Code on science and innovation, which ensured the realization of the last consistent reform of research. We have the conviction that at current state of play, the national scientific community offers every scientists the possibility to make research and to accomplish oneself professionally, while contributing fully to the solution of problems and challenges that our society is facing.

The reform of 2004 had to major objectives – the revitalization of the national research and development system and the reorganization of the Academy of Sciences of Moldova. Certain actions were undertaken in order to ensure a tangible result for every researcher. Boosted by the interaction with the European Research Area, the Academy of Sciences of Moldova has consolidated its reforming path initiated in 2004 and has involved the whole national and international scientific community. The purpose of these actions are to initiate public discussion on the new reform proposed by the Academy of Sciences of Moldova.

Keywords: science, research, innovation, reform, management.

S-au împlinit deja 10 ani de la elaborarea și implementarea Codului cu privire la știință și inovare care a asigurat ultima reformă consistentă a domeniului cercetării. Avem convingerea că la ora actuală comunitatea științifică națională oferă fiecărui savant posibilitatea de a-și desfășura activitatea și de a se realiza pe plan profesional, contribuind astfel plener la soluționarea problemelor și provocărilor cu care se confruntă societatea noastră.

În retrospectivă, până la reformă, știința națională a trecut prin mai multe etape de dezvoltare și a cunoscut mai mulți administratori. În ciuda acestui fapt, starea de lucruri se deteriorează continuu, devenind tot mai precară. Finanțarea coborâse la 61 de milioane de lei pentru toată comunitatea, iar salariul mediu al cercetătorului era de 500 de lei. Întreg sistemul se confruntă cu efectele exodului masiv al cadrelor din știință.

Către anul 2004, datorită efortului considerabil al comunității academice și având concursul autorităților, s-a aprobat un nou model de administrare a științei. Codul cu privire la știință și inovare a consolidat domeniul cercetării în jurul infrastructurii oferite de Academia de Științe. În urma acestei reforme, situația degradantă din domeniul cercetării a fost depășită. Cercetarea națională, centrată pe obiectivul creșterii durabile, a căpătat un nou suflu.

Această mare restructurare a științei din Republica Moldova a urmat două axe strategice – **revigorarea sistemului național de cercetare-dezvoltare și reorganizarea Academiei de Științe a Moldovei.**

În cadrul Academiei au fost întreprinse o serie de

acțiuni menite să consolideze forul academic și care au vizat următoarele aspecte:

- Afirmarea Academiei în calitate de for științific național și internațional;
- Consolidarea rolului și funcțiilor Academiei de Științe și a membrilor forului;
- Preluarea competențelor de formare a secțiilor de științe de la Parlamentul Republicii Moldova, de către Asambléa Academiei de Științe;
- Divizarea Secției de științe ale naturii și exacte în Secția de științe ale naturii și vieții și Secția de științe exacte și inginerești;
- Optimizarea rețelei de institute de cercetare;
- Crearea Clusterului educațional-științific UnivER SCIENCE;
- Instituirea școlilor doctorale în baza școlilor științifice cu renume din AȘM;
- AȘM – centru de excelență în pregătirea cadrelor.

Comunitatea științifică și-a propus obținerea unor rezultate de anvergură și de durată. În aceste condiții, armonizarea eforturilor universităților și instituțiilor de cercetare, intercalarea științei cu educația a fost indispensabilă.

Am reușit să creăm un sistem de cercetare condus de cercetătorii înșiși în baza performanței științifice. Am asigurat condiții pentru valorificarea experienței academicienilor, savanților afirmați, precum și a elanului creator al tinerilor. A crescut considerabil vizibilitatea cercetătorilor la nivel internațional, aceștia fiind acceptați în cele mai mari programe europene pentru cercetare (PC7 și Orizont 2020). Academia de Științe a devenit un promotor al valorilor naționale și for științific al elitei intelectuale a țării.

Grație reformei, salariul cercetătorilor a crescut de șapte ori, suplimentat cu banii câștigați în competițiile europene; indemnizațiile pentru deținătorii de grade științifice au crescut de opt ori, bursele pentru doctoranzi au sporit de șase ori, majorându-se concomitent indemnizațiile membrilor Academiei. Finanțarea universităților a crescut de zece ori. S-au creat centre și laboratoare noi în universități și institute. Infrastructura și baza tehnico-materială a fost renovată, AȘM construind, prin parteneriat public privat, locuințe pentru tineri cercetători.

Totodată, educația bazată pe cercetare atribuie o nouă dimensiune înțelegerii conceptuale, formării abilităților de sinteză, analiză și sistematizare a informației. În 2008, prin constituirea clusterului educațional științific „UnivER SCIENCE”, s-a urmărit consolidarea unei punți de legătură între procesul de instruire, mediul academic și cel de afaceri în scopul valorificării activităților de educație, cercetare, dezvoltare și inovare cu un impact de creștere a atractivității și competitivității acestor domenii. Clusterul servește drept fundament pentru dialogul constructiv între reprezentanții mediului de cercetare și celui inovațional-antreprenorial cu mediul educațional în pregătirea profesională a viitorilor cercetători. Anume din această perspectivă a devenit oportună înființarea clusterului educațional științific „UnivER SCIENCE” (University of Education and Research SCIENCE) în baza Universității Academiei de Științe a Moldovei (UnAȘM), Liceului Academiei de Științe a Moldovei (LAȘM) și diferitelor organizații din sfera științei și inovării din cadrul AȘM, având drept scop concentrarea resurselor materiale și intelectuale disponibile pentru desfășurarea activității de pregătire și perfecționare a cadrelor științifice.

Actualmente, se discută la diferite niveluri despre viitorul științei naționale. Există opinii atât pozitive, cât și negative asupra reformării științei. În același timp, se elaborează diverse proiecte pentru viitorul științei naționale. Din păcate, nu toate corespund rigorilor și actualităților dezvoltării sustenabile. În acest sens, după cum relevă motoul principal al Raportului UNESCO pentru știință-2015 – **Nu poate exista dezvoltare sustenabilă fără știință.**

Academia de Științe a pledat și pledează pentru dialog, unitate și consolidare. Toate discuțiile în jurul reformei științei trebuie să producă un rezultat palpabil pentru cercetători, așa cum a fost în 2004, când s-a adoptat Codul pentru știință și inovare.

Impulsionată de interacțiunea cu Spațiul European de Cercetare, AȘM a consolidat parcursul reformator inițiat în 2004, antrenând în acest proces întreaga comunitate științifică națională și internațională.

Comunitatea științifică a fost consecventă și a pregătit mai multe acțiuni pe care le-am promovat în ultimul deceniu:

1. A fost efectuat exercițiul de foresight al științei naționale – For Moldova;
2. S-au efectuat trei evaluări internaționale de către experți delegați de Comisia Europeană și 2 naționale de către Curtea de Conturi și ONG-ul Expert Group;
3. A fost elaborată și aprobată Strategia de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în 2020;
4. Comunitatea științifică a contribuit la elaborarea Strategiei inovaționale a Republicii Moldova până în 2020;
5. A fost elaborat proiectul de modificare a Codului cu privire la știință și inovare și avizat la ministerele de resort. Proiectul a trecut prin trei guverne, însă nu a fost susținut;
6. Comunitatea științifică a contribuit și susținut elaborarea și aprobarea Codului educației;
7. Au fost transmise competențele de administrare a doctoratului la Ministerul Educației, conform Codului educației;
8. De la 1 ianuarie 2015, sunt transmise în gestiune institutele și universitățile la ministere pentru finanțare separată, conform noilor standarde bugetare;
9. A fost organizată și efectuată prima optimizare a institutelor Academiei și a laboratoarelor;
10. A fost propusă Concepția reformei sistemului național de cercetare;
11. A fost inițiată elaborarea strategiei de integrare în Spațiul European de Cercetare;
12. Comisia Europeană a dispus o nouă evaluare a științei naționale și o nouă misiune de evaluare, în care a delegat 8 experți internaționali.

Toate aceste acțiuni demonstrează că întreaga noastră comunitate științifică nu a stat pe loc. Dimpotrivă, a avut o dinamică de dezvoltare aliniată la vectorul cercetării europene. **Finalitatea acestui șir este lansarea discuțiilor asupra noului proiect de reformă, propus de Academia de Științe.**

Pentru a înțelege dinamica procesului de reformă, sunt prezentate datele statistice care atestă că managementul Academiei de Științe este centrat pe consolidarea științei naționale. Acesta s-a focalizat pe efectuarea a 7 evaluări, antrenarea a 168 experți internaționali și 460 naționali, implicarea a 58 de organizații naționale și internaționale, elaborarea a 230 de opinii și avize, 32 de recomandări, 3 strategii, 12 acte normative și organizarea sau participarea la 210 ședințe. În toate aceste acțiuni a fost atras tot potențialul științific al țării, din institute și universități, fiind asigurată pe deplin

transparența procesului: cine a dorit să se expună a fost ascultat, iar dacă opinia acestuia era justificată era luată în calcul.

Continuitatea procesului de reformă fusese aprobată recent, la 10 noiembrie 2015, de către Adunarea Generală a Academiei de Științe în Concepția de reformare care a fost lansată pentru consultări publice.

Ce urmărește Concepția? Reforma constituie un angajament din partea tuturor actorilor implicați și este axată pe un șir de priorități.

Priorități asumate de către autoritățile publice:

- Asigurarea condițiilor pentru atingerea performanței în cercetare (majorarea salariilor și indemnizațiilor, creșterea finanțării programelor și proiectelor);
- Crearea premiselor pentru atragerea tinerilor talentați în cercetare (consolidarea și sprijinirea clusterului educațional-științific);
- Asigurarea unui trend pozitiv în finanțarea științei, până la 1% din PIB către 2020 (0,12% anual).

Priorități asumate de către comunitatea științifică:

- Cercetare pentru educație (creșterea nivelului cunoașterii);
- Cercetare pentru business (implementarea inovațiilor);
- Cercetare pentru cultură (salvgardarea identității și patrimoniului cultural);
- Cercetare pentru mediu (conservarea biodiversității și protecția împotriva poluării);
- Cercetare pentru sănătate (creșterea calității vieții și a speranței la viață).

Pentru îndeplinirea obiectivelor propuse, conceptul prevede următoarele acțiuni:

1. Constituirea Agenției Naționale pentru Cercetare și Inovare (ANCI).

ANCI va reprezenta autoritatea administrativă centrală, responsabilă de elaborarea și realizarea politicilor în domeniul cercetării-dezvoltării și inovării, de distribuire a alocațiilor bugetare pentru proiectele de cercetare-dezvoltare și inovare pe bază de concurs.

2. Crearea Consiliului Național pentru Cercetare-Dezvoltare (CNCD) în calitate de organ consultativ al Prim-ministrului, fără personalitate juridică.

CNCD examinează în consens și recomandă Guvernului proiectele de politici în domeniul cercetării-dezvoltării și inovării propuse de ANCI, propune Guvernului volumul mijloacelor financiare bugetare necesare pentru realizarea lor, asigură comunicarea și cooperarea dintre principalii factori implicați în elaborarea și implementarea politicilor în domeniu la nivel guvernamental, al antreprenoriatului și al comunității științifice.

3. Revizuirea mecanismului de finanțare a științei prin introducerea următoarelor modalități de finanțare a cercetării: finanțare instituțională, finanțare în bază de concurs, cofinanțarea cercetării-dezvoltării și inovării.

Finanțarea instituțională acordată de către fondator (institutedele de cercetare ale AȘM și institutedele ramurale, subdiviziunilor de cercetare din universități, ținând cont de finanțarea didactico-științifică), necesară pentru cheltuielile de bază aferente activității de cercetare-dezvoltare și inovare.

Finanțarea în bază de concurs reprezintă finanțarea cercetării exclusiv în bază de concurs public pe criterii de performanță, organizat de Agenție pentru toate organizațiile din domeniu.

Cofinanțarea cercetării-dezvoltării și inovării din două sau mai multe surse, inclusiv în baza parteneriatului public-privat. Cofinanțarea se va efectua preponderent din mediu privat și fonduri sectoriale interesate în activitățile de cercetare-dezvoltare respective

4. Reconstituirea și dezvoltarea structurilor de administrare și autoadministrare ale Academiei de Științe a Moldovei.

AȘM va fi o instituție publică autonomă, de interes național în domeniul cercetării-dezvoltării și inovării, persoană juridică de drept public care funcționează pe principiile autoadministrării. În componența AȘM se vor regăsi organizațiile din subordinea Academiei, organul reprezentativ fiind Adunarea Generală și organul executiv – Prezidiul AȘM.

AȘM va fi finanțată de la buget, conform unui compartiment distinct al Legii cu privire la bugetul de stat, și din alte surse de alternativă. Potrivit concepției, AȘM va gestiona doar resursele financiare, destinate institutedele din cadrul Academiei și va rămâne organizator al postdoctoratului.

5. Dezvoltarea mecanismelor pentru stimularea meritocrației, încadrarea tinerilor talentați în cercetare, antrenarea diasporei, revenirea savanților autohtoni în țară etc.

Ținând cont de situația din țară și din regiune, considerăm că este stringent necesar ca știința să aibă o participare și o influență mai mare în societate. Fără acest domeniu nu poate exista sustenabilitate. În altă ordine de idei, nu poți face reformă în știință peste noapte, este mult prea periculos și există riscul dispariției sistemului. Este relevant, din acest punct de vedere, dezideratul fondatorului ciberneticii, savanțului american Norbert Wiener, care spunea: „**Știința este o plantă delicată căreia nu îi place un grădinar care are obiceiul de a o apuca de rădăcini ca să vadă dacă crește așa cum trebuie**”.